Rechtswinkels zouden niet de dupe moeten worden van de bezuinigingen op het onderwijs

Inleiding

Zorgen over de toegang tot recht nemen toe. Artikel 18 van de Grondwet legt een ondubbelzinnige verplichting op de overheid om te voorkomen dat burgers wegens hun financiële draagkracht van rechtsbijstand verstoken blijven. In de praktijk komt die belofte steeds meer onder druk te staan. Veel mensen zijn afhankelijk van sociaal advocaten. Uit het rapport De arbeidsmarkt voor de sociale advocatuur uit 2022 blijkt dat de steeds meer sociaal advocaten stoppen en dat de aanwas vermindert.[1] Als deze trend doorzet, ontstaat er volgens het rapport een groot tekort. Dat betekent dat een grote groep mensen straks geen hulp meer kunnen vinden als ze juridische problemen ondervinden. Een andere groep rechtshulpverleners die onder druk staat en die bijdraagt aan toegang tot het recht voor mensen in kwetsbare posities zijn de rechtswinkels. Dijkman-Atria, Doornbos en Van Voorthuizen hebben in 2023 al een artikel geschreven in het Nederlands Juristenblad, waarin deze dienstverlener wordt uitgelicht.

Het artikel *Rechtswinkels: een blinde vlek in het landschap van rechtshulpverlening* stipt aan dat rechtswinkels op jaarbasis ongeveer 35.000 mensen helpen. Daarnaast hebben rechtswinkels maatschappelijke waarde in het vormen van toekomstige juristen. De studenten rechtsgeleerdheid die in rechtswinkels werken komen in de spreekuren mensen met echte problemen tegen, al in een vroeg stadium van hun opleiding. Het zijn veelal mensen in kwetsbare positie die in de spreekuren worden geholpen, soms met complexe vragen die zich deels buiten het juridische domein bevinden.[2] Deze mensen zijn dus sterk afhankelijk van de hulp die ze krijgen, en daar zit een risico in, aangezien de studenten nog niet volledig zijn afgestudeerd als juridisch professional en dus niet alle vaardigheden beschikken die ze nodig hebben om mensen zo goed mogelijk van juridisch advies te voorzien.[3] De bezuinigingen in hoger- en wetenschappelijk onderwijs van kabinet Schoof brengen de rechtswinkels, de kwaliteit van dienstverlening van de rechtswinkels en de cliënten in gevaar, aangezien rechtswinkels in grote mate bestaan uit HBO en WO studenten en door onderwijsinstellingen worden ondersteund.[4] Bezuinigingen op het onderwijs betekent ook bezuinigingen op rechtswinkels; dit zou zo veel mogelijk moeten worden voorkomen en de onderwijsinstellingen moeten hierin hun verantwoordelijkheid in nemen.

Dijkman-Atria, Doornbos en Van Voorthuizen scheppen meer duidelijkheid over hoe de rechtswinkels in Nederland opereren, hoe de doelgroep eruitziet en welke problemen voorkomen.[5] Het artikel suggereert dat er enkele overeenkomsten tussen rechtswinkels en de sociale advocatuur zijn en dat rechtswinkels mogelijk als opstapje fungeren voor

---

[1] Panteia, *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur* (2022)

[2] N. Dijkman-Atria, N. Doornbos & M. Van Voorthuizen, *Rechtswinkels: een blinde vlek in het landschap van de rechtshulpverlening*, Nederlands Juristenblad, 23-06-2023, afl.22, p. 1825

[3] R.J. Wilson, *Legal Aid and Clinical Legal Education in Europe and the USA: Are They Compatible?*, in: O. Halvorsen Rønning and Ole Hammerslev, *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States* (2018)

[4] Zie over de bezuinigingen op het onderwijs: https://www.groene.nl/artikel/wetenschap-onder-vuur

[5] N. Dijkman-Atria, N. Doornbos & M. Van Voorthuizen, *Rechtswinkels: een blinde vlek in het landschap van de rechtshulpverlening*, Nederlands Juristenblad, 23-06-2023, afl.22

studenten naar een carrière in de sociale advocatuur. In de huidige context, waar er steeds minder instroom naar de sociale advocatuur is en rechtswinkelstudenten mogelijk voor betere aanwas kunnen zorgen,[6] is het interessant om te onderzoeken in hoeverre motivaties en positieve ervaringen in de rechtswinkels overeenkomen met het werk in de sociale advocatuur, en om de kennis over de sociale advocatuur van rechtswinkelstudenten in kaart te brengen. Dit onderzoek gaat daar dieper op in.

Dit artikel doet verslag van kwantitatief onderzoek onder rechtswinkelmedewerkers uit Amsterdam die is beantwoord in april en mei 2023. Het betreft hoofdzakelijk studenten van de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit Amsterdam, werkzaam bij de volgende rechtswinkels: Rechtswinkel Bijlmermeer, Rechtswinkel Amsterdam, Strafrechtswinkel Amsterdam, Belastingwinkel Amsterdam, Rechtswinkel Migranten, Juridisch Spreekuur Gedetineerden Amsterdam, Vrouwenrechtswinkel Amsterdam en Wetwinkel Amsterdam. Dit is slechts een kleine selectie van de rechtswinkels in Nederland, maar representeert de stad Amsterdam zeer goed. 77 studenten die werkzaam zijn in de Amsterdamse rechtswinkels hebben de online enquête ontvangen, waarvan 37 studenten deze hebben beantwoord (responspercentage 48%). 22 van de 37 respondenten werkt bij een rechtswinkel, 14 is bestuurder bij een rechtswinkel en 1 heeft een begeleidende functie binnen de rechtswinkel. 72% van de respondenten werkt 6 jaar of langer voor een rechtswinkel (iets minder dan de helft zelfs langer dan een jaar). **Het merendeel van de respondenten zit in het tweede of derde jaar van de studie Rechtsgeleerdheid en het werk in de rechtswinkel is het eerste moment binnen de studie waarin men praktijkervaring opdoet.**

De motivaties om in rechtswinkels te werken

We vroegen de rechtswinkeliers naar hun motivatie om bij een rechtswinkel te werken. 62% van de respondenten geeft aan dat het opdoen van praktijkervaring de belangrijkste motivatie is om voor een rechtswinkel aan de slag te gaan. Ongeveer de helft van de studenten heeft geen juridische werkervaring buiten de rechtswinkels om. Bijna een derde zegt ervaring te hebben bij een advocatenkantoor. Andere ervaringen zijn die van een NGO of consultancybureau, als onderzoeker, bij de overheid, bij de rechtbank en bij een notaris.

Deborah Rhode, een vooraanstaand jurist en gespecialiseerd in juridische ethiek en toegang tot recht, benadrukt verschillende redenen waarom juristen pro bono diensten zouden moeten verlenen.[7] Pro bono diensten zouden een kloof tussen juridische behoeften van mensen in kwetsbare posities en beschikbare juridische diensten kunnen dichten. Rhode geeft ook aan dat pro bono werk gunstig kan zijn voor advocaten (in opleiding), aangezien het kansen biedt voor professionele groei en ontwikkeling. Het kan juristen in staat stellen om vaardigheden te ontwikkelen in verschillende rechtsgebieden. Bovendien kan het persoonlijke voldoening van juristen (in opleiding) vergroten. Het werk in de rechtswinkels is ook pro bono, en de juristen in opleiding zouden van de genoemde voordelen kunnen profiteren. Onderzoek specifiek gericht op 'clinical education' stipt aan dat studenten de kans krijgen in rechtswinkels en vergelijkbare instituties om hun juridisch professionele en

[6] Panteia, *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur* (2022), p.6

[7] D. L. Rhode, *Cultures of Commitment: Pro Bono for Lawyers and Law Students* (1999), Fordham Law Review, vol. 67

ethische gedrag en waarden te onderzoeken.[8] Hierdoor kunnen ze zich ontwikkelen tot capabele, zelfstandige en onafhankelijke professionals die niet alleen verantwoordelijkheid nemen voor hun individuele cliënten, maar ook een bijdrage leveren aan de gemeenschap. Er zijn dus goede argumenten te maken voor universiteiten en hogescholen om het rechtswinkelwerk verplicht te stellen voor rechtenstudenten.

Een kwart van de respondenten is rechtswinkelier geworden om mensen te helpen. Onze hypothese is dat deze groep studenten relatief het meeste open staat voor een carrière in de sociale advocatuur. In het onderzoek van Panteia over de arbeidsmarkt van de sociale advocatuur komt naar voren dat een van de voornaamste redenen voor rechtenstudenten om de sociale advocatuur in te gaan de intrinsieke motivatie 'om mensen te helpen' is.[9] Enkel 5% geeft aan het werk te doen voor hun CV, met de verwachting dat de kans op het vinden van passend werk groter is met rechtswinkelervaring. Rekening moet worden gehouden met de sociale wenselijkheid-bias, waarbij ideologische motivaties meer gewenst zijn dan motivaties vanuit persoonlijke ambitie.

De link met de sociale advocatuur

16% van de ondervraagde studenten in de rechtswinkels geeft aan dat men niet weet wat de sociale advocatuur inhoudt. 73% heeft wel een redelijk tot goed beeld over de sociale advocatuur. Dit hoge percentage geeft goede hoop dat ondervraagden de overeenkomsten en verschillen met de sociale advocatuur adequaat kunnen identificeren.

Veelvoorkomende problemen, doelgroepen en activiteiten binnen de rechtswinkels komen overeen met die van sociaal advocaten.[10] Uit ons onderzoek onder de rechtswinkelstudenten blijkt dat het merendeel zich hierin kan vinden. 76% van de respondenten geeft aan het eens te zijn met de stelling dat de rechtswinkels een vergelijkbare doelgroep helpen met de sociale advocatuur. Respondenten zien nog meer vergelijkingen met de sociale advocatuur; 59% van de geïnterviewde rechtswinkelmedewerkers zegt dat de normen en waarden van de sociale advocatuur vergelijkbaar zijn met die van de rechtswinkels. Ongeveer de helft geeft aan dat de rechtswinkels vergelijkbare verantwoordelijkheden hebben met die van de sociale advocatuur. Eén student stelt dat de rechtswinkels de verantwoordelijkheid hebben om de sociale advocatuur en andere tweedelijns rechtshulp te ondersteunen. Slechts 8% van de respondenten is het eens met de stelling dat er geen vergelijkingen zijn tussen het rechtswinkelwerk en het werk van sociaal advocaten.

Het onderzoek van Panteia toont aan dat de voornaamste redenen voor studenten om te kiezen voor de sociale advocatuur de inhoud van het werk is.[11] 'Inhoud van het werk' wordt in dit onderzoek verstaan de aard van de problematiek die men in de rechtswinkel tegenkomt, de activiteiten die binnen de functie van Rechtswinkel worden uitgevoerd, de (ethische) vraagstukken waar men mee te maken heeft binnen de rol als rechtswinkelier, en de doelgroepen die men in de rechtswinkel bedient. Aangezien de meerderheid van de

[8] M. A. du Plessis, *The role of clinical legal education in developing ethical legal professionals* (2021)
[9] Panteia, *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur* (2022), p.6
[10] N. Dijkman-Atria, N. Doornbos & M. Van Voorthuizen, *Rechtswinkels: een blinde vlek in het landschap van de rechtshulpverlening*, Nederlands Juristenblad, 23-06-2023, afl.22
[11] Panteia, *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur* (2022), p.38

respondenten de inhoud van het rechtswinkelwerk vergelijkbaar acht met die van de sociale advocatuur, en zoals eerder beschreven een grote groep respondenten vergelijkbare motivaties als de sociale advocatuur heeft om in de rechtswinkel te werken, zien wij kansen voor deze rechtswinkelstudenten om voor een carrière in de sociale advocatuur te kiezen.

Het onderzoek van Panteia toont aan dat 36% van studenten met interesse in de sociale advocatuur niet weet wat het vak inhoudt (dat is een stuk hoger dan in ons onderzoek, waarin 8% geen idee heeft), en dat het imago van studenten over de sociale advocatuur overwegend negatief is.[12] **25% van de respondenten in ons onderzoek zegt dat het rechtswinkelwerk positieve invloed heeft gehad op het beeld van de sociale advocatuur; het werk spreekt hen nu meer aan**. 64% staat hier neutraal in, en 11% ervaarde voornamelijk negatieve invloed, waardoor een carrière in de sociale advocatuur voor hen minder aannemelijk werd. De helft van de sociale advocatenkantoren organiseert zelf activiteiten om studenten te enthousiasmeren voor een carrière in de sociale advocatuur.[13]

Rechtswinkelstudenten en de vorming van hun professionele identiteit
Rechtswinkelmedewerkers zijn juridisch adviseurs. De term 'juridisch adviseur' in dit onderzoek is gedefinieerd als zijnde een jurist die opdrachten aanneemt van particulieren op een gespecialiseerd rechtsgebied. Een juridisch adviseur is een jurist maar geen advocaat binnen dit onderzoek. Het overgrote merendeel van de respondenten (89%) is het (zeer) eens met de stelling dat door het werk in de rechtswinkel men meer inzicht heeft gekregen in de verantwoordelijkheden van een juridisch adviseur. 78% geeft aan dat het werk in de rechtswinkel er ook voor zorgt dat men meer inzicht krijgt in welke normen en waarden bij een juridisch adviseur hoort. Het rechtswinkelwerk zorgt er dus voor dat studenten reflecteren op hun rol als juridisch adviseur, daarvan leren en daardoor meer inzicht kunnen krijgen in hun professionele identiteit. Er zijn pleidooien voor kennisinstellingen om juristen op te leiden die kunnen meedenken over wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen; kennisinstellingen die het vormen van een (toekomstige) professionele identiteit als belangrijke taak zien.[14] Deze hogescholen en universiteiten zouden hier hun voordeel mee kunnen doen. Bijvoorbeeld door het integreren van de reflectie op het rechtswinkelwerk in het onderwijs.

Ongeveer twee derde (68%) van de respondenten is het (zeer) eens met de stelling dat het rechtswinkelwerk hun meer inzicht heeft gegeven in wat men later zou willen doen. De aspecten binnen het rechtswinkelwerk die hier het meest aan hebben bijgedragen zijn: de omgang met cliënten (64%), mondeling advies geven in inloop- en spreekuren (52%), het schrijven van de adviezen (47%), en de feiten en omstandigheden van de casussen (44%).

Als we de rechtswinkelmedewerkers open bevragen om de verantwoordelijkheden van een rechtswinkelmedewerker te beschrijven, dan komt het volgende naar voren:

- Juridische vragen beantwoorden en ter plekke advies verlenen (10 respondenten)
- Juridische problemen oplossen, ook schriftelijk (7 respondenten)

[12] Panteia, *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur* (2022), p. 6-7
[13] Panteia, *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur* (2022), p. 7
[14] B. Van Klink, B. De Vries, T. Bleeker, *Recht in context: Naar een brede academische vorming van juristen*, Nederlands Juristenblad, 07-04-2017, afl. 14

- Een luisterend oor bieden voor cliënten (7 respondenten)
- Juridische voorlichting verlenen/ informatievoorziening (4 respondenten)
- Doorverwijzing verlenen naar eerste- en tweedelijns rechtshulp (4 respondenten)
- Probleemdiagnose verlenen (4 respondenten)
- Vertrouwen in rechtsstaat helpen terugwinnen (1 respondent)

Op het eerste gezicht lijken 'juridische vragen beantwoorden' en 'juridische problemen oplossen' op elkaar, maar de tweede vereist een hoger niveau van betrokkenheid en verantwoordelijkheid. Het oplossen van problemen gaat verder dan simpelweg vragen beantwoorden. Vaak zijn er meerdere afspraken nodig, mogelijk zelfs tweede of derde sessies, en doorverwijzingen naar sociale advocaten om problemen daadwerkelijk op te lossen. Cliënten hebben vaak niet alleen behoefte aan advies, maar ook aan aanvullende informatie en doorverwijzingen om hun juridische kwesties volledig aan te pakken. Het is interessant dat een aantal respondenten ook een rol voor rechtswinkels zien weggelegd in de preventie van rechtsproblemen (zie 'juridische voorlichting'), en het bieden van een luisterend oor. Doorverwijzing en probleemdiagnose zijn activiteiten waar rechtswinkels zich geregeld mee bezig houden en dus ook worden gezien als verantwoordelijkheden.[15] **Ten slotte is de verantwoordelijkheid om het vertrouwen in de rechtsstaat helpen terug te winnen een interessante geïdentificeerde verantwoordelijkheid.**

Het onderzoek vanuit de Universiteit Twente bevestigd dat er verschillende beelden zijn onder de medewerkers van de Rechtswinkel Steenwijk over de missie van de rechtswinkel.[16] "Mensen helpen" en "wegwijs maken" zijn veelgebruikte termen, maar men is niet op de hoogte van de officiële missie/ visie.[17] Ook hier is dus geen consensus onder rechtswinkelmedewerkers. Het is interessant om te zien dat rechtswinkelmedewerkers collectief gezien een minder goed beeld hebben over het instituut 'rechtswinkel', maar zich wel ontwikkelen in het vormen van een goed beeld over hun eigen rol (als juridisch adviseur).

60% van de respondenten zegt wel te willen meedenken aan verdere professionalisering van de rechtswinkels in Nederland. Het geeft aan dat men zich verbonden voelt met de professie 'rechtswinkel', en dat men dus bereid is mee te denken op een hoger niveau. Respondenten doen de volgende open suggesties om rechtswinkels te verbeteren:

- Meer praktische training op maat voor medewerkers (7 respondenten)
- Meer budget voor de rechtswinkels (5 respondenten)
- Een (online) systeem om beter te kunnen doorverwijzen naar bijvoorbeeld de sociale advocatuur (3 respondenten)
- Vrijstelling van belasting voor de rechtswinkels (2 respondenten)
- Betere begeleiding voor rechtswinkelmedewerkers (2 respondenten)
- Betere samenwerking met de sociale advocatuur (1 respondent)
- Een handboek met handige informatie en casussen (1 respondent)

[15] N. Dijkman-Atria, N. Doornbos & M. Van Voorthuizen, *Rechtswinkels: een blinde vlek in het landschap van de rechtshulpverlening*, Nederlands Juristenblad, 23-06-2023, afl.22
[16] R. Kuilman, *Rechtswinkel Steenwijk: Een onderzoek naar klanttevredenheid en B2B relatiemanagement*, Universiteit Twente (2010), p. 28
[17] R. Kuilman, *Rechtswinkel Steenwijk: Een onderzoek naar klanttevredenheid en B2B relatiemanagement*, Universiteit Twente (2010), p. 28

Een aantal rechtswinkelstudenten geeft dus aan dat een groter budget nodig is om de rechtswinkels te verbeteren. In een artikel van R.J. Wilson over 'Legal Aid Clinics' in de Verenigde Staten en Europa – dit kan men vergelijken met rechtswinkels die geïntegreerd zijn in het onderwijs, vergelijkbaar met de rechtswinkels van Hogeschool InHolland en Hogeschool van Amsterdam[18] - wordt een beeld geschetst waarin rechtswinkels maatschappelijke impact maken, maar geen structurele financiering ontvangen van de overheid.[19] Dit was in Nederland in grote mate vergelijkbaar, maar dat is nu veranderd. Slechts een handvol rechtswinkels ontving tot en met 2024 subsidie van de Raad voor Rechtsbijstand, de rest maakte hier geen aanspraak op.[20] Vanaf 2025 ontvangen rechtswinkels in Nederland structurele subsidie van de overheid, dankzij herziening van de regeling.[21] De vraag is of 400.000 euro genoeg is voor meer dan 100 rechtswinkels in heel Nederland, en of dit duurzaam zal blijken. Men zou kunnen beargumenteren dat wanneer rechtswinkels positieve maatschappelijke impact maken en dit kunnen aantonen, ze in aanmerking moeten komen voor duurzame (financiële) steun vanuit de overheid.

Betere begeleiding wordt ook genoemd door twee respondenten. In het artikel van R.J. Wilson wordt beargumenteerd dat inhoudelijke begeleiding en tijdmanagement voor studenten essentieel is om de kwaliteit van hulp te kunnen waarborgen.[22] Hier zou vanuit de sociale advocatuur hulp kunnen komen, met de gedachte dat op die manier ook aanwas van rechtswinkelstudenten naar de sociale kan worden bevorderd.

Een grote meerderheid (89% van de respondenten) geeft te kennen dat men een beter beeld heeft gekregen over de juridische problemen die spelen in de maatschappij. Hetzelfde aantal respondenten zegt dankzij het rechtswinkelwerk beter te begrijpen wat de effecten zijn van juridische problemen op de maatschappij. 86% voelt zich (zeer) verantwoordelijk als rechtswinkelier naar de maatschappij toe. Uit het onderzoek in de Rechtswinkel Steenwijk kan worden opgemaakt dat de behandeling in de rechtswinkel door cliënten wordt gewaardeerd met een 6.48 uit 7, waarbij cliënten vinden dat de rechtswinkeliers sympathie hebben voor hun problemen.[23] Het grote gevoel van verantwoordelijkheid en sympathie van rechtswinkelmedewerkers uit zich in een hoge klanttevredenheid. Uit het onderzoek van de Universiteit Twente komt naar voren dat de

[18] Zie de websites van Hogeschool InHolland en de Hogeschool van Amsterdam, waarin Rechtswinkels 010 en 070 en Het Juridisch Spreekuur worden genoemd: https://www.inholland.nl/samenwerken/cases/business-finance-and-law/rechtswinkel-in-den-haag-en-rotterdam/ en https://www.hva.nl/praktisch/algemeen/etalage/het-juridisch-spreekuur/het-juridisch-spreekuur.html

[19] R.J. Wilson, *Legal Aid and Clinical Legal Education in Europe and the USA: Are They Compatible?*, in: O. Halvorsen Rønning and Ole Hammerslev, *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States* (2018), p.281

[20] N. Dijkman-Atria, N. Doornbos & M. Van Voorthuizen, *Rechtswinkels: een blinde vlek in het landschap van de rechtshulpverlening*, Nederlands Juristenblad, 23-06-2023, afl.22

[21] Zie voor de herziening van de regeling voor subsidie voor rechtswinkels: https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2025/01/31/meer-subsidie-voor-rechtshulp-via-rechts--en-wetswinkels

[22] R.J. Wilson, *Legal Aid and Clinical Legal Education in Europe and the USA: Are They Compatible?*, in: O. Halvorsen Rønning and Ole Hammerslev, *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States* (2018), p. 282

[23] R.J. Wilson, *Legal Aid and Clinical Legal Education in Europe and the USA: Are They Compatible?*, in: O. Halvorsen Rønning and Ole Hammerslev, *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States* (2018), p. 282

Rechtswinkel Steenwijk bijvoorbeeld 5.39 (op een schaal van 7) scoort op klanttevredenheid en 6.65 voor de betrouwbaarheid van medewerkers.[24]

De maatschappelijke inzichten die rechtswinkelmedewerkers krijgen, dragen bij aan de vorming van de professionele identiteit. Meer onderzoek hierover zou interessant zijn, om nog beter te begrijpen hoe het werk in de rechtswinkel daadwerkelijk bijdraagt aan het ervaren en duiden van juridisch maatschappelijke problemen door studenten, in het licht van de vorming van hun professionele identiteit.

Tenslotte geeft 81% van de respondenten aan dat het werk in de rechtswinkels hen inzichten heeft verschaft over de plek die de rechtswinkel inneemt binnen het stelsel van de rechtsbijstand. Ook op niveau van het Nederlandse rechtssysteem krijgt men meer inzichten, wat invloed kan hebben op de vorming van een professionele identiteit en een eventuele stap naar de sociale advocatuur.

Vaardigheden en ervaringen die men in de rechtswinkel opdoet

Omdat rechtswinkels een belangrijke rol spelen voor kwetsbare rechtshulpbehoevenden en het werk op die van de sociale advocatuur kan lijken, is het interessant om de opgedane vaardigheden en ervaringen van rechtswinkelmedewerkers in kaart te brengen. Bij een hoge mate van relevante opgedane vaardigheden en positieve ervaringen zou de stap van rechtswinkelstudenten naar de sociale advocatuur makkelijker kunnen worden gemaakt.

Ongeveer twee-derde van de respondenten vindt het werk in de rechtswinkels uitdagend. Dat is niet verwonderlijk, aangezien de het overgrote merendeel van rechtswinkelmedewerkers tweede- of derdejaars rechtenstudent is, en dus nog onervaren. Rechtswinkelmedewerkers krijgen op verschillende manieren ondersteuning vanuit onderwijsinstellingen. De meeste rechtswinkels zijn namelijk verbonden aan universiteiten of hogescholen, op verschillende manieren. De rechtswinkels van Hogeschool InHolland en de Hogeschool van Amsterdam zijn geïntegreerd in het onderwijs; rechtswinkelmedewerkers kunnen studiepunten verdienen voor het rechtswinkelwerk en worden begeleid door een docent.[25] Er zijn ook enkele rechtswinkels die door universiteiten worden gesteund, doormiddel van bijvoorbeeld spreekuurruimtes.[26] Dit is echter vaker de uitzondering dan de regel; de meeste rechtswinkels krijgen nauwelijks tot geen ondersteuning vanuit onderwijsinstellingen. Voor leden van de Nederlandse Vereniging van Rechtswinkels (ongeveer 70 rechtswinkels in Nederland) zijn trainingen gericht op het rechtswinkelwerk beschikbaar.[27] Toch zou men vanuit universiteiten en hogescholen meer toenadering kunnen zoeken naar de rechtswinkeliers die als studenten aan hen verbonden zijn.

---

[24] R. Kuilman, *Rechtswinkel Steenwijk: Een onderzoek naar klanttevredenheid en B2B relatiemanagement*, Universiteit Twente (2010)

[25] Zie de websites van Hogeschool InHolland en de Hogeschool van Amsterdam, waarin Rechtswinkels 010 en 070 en Het Juridisch Spreekuur worden genoemd: https://www.inholland.nl/samenwerken/cases/business-finance-and-law/rechtswinkel-in-den-haag-en-rotterdam/ en https://www.hva.nl/praktisch/algemeen/etalage/het-juridisch-spreekuur/het-juridisch-spreekuur.html

[26] Zie de rechtswinkels uit Amsterdam, gesteund door de Amsterdam Law Hub (onderdeel van de Universiteit van Amsterdam): https://www.amsterdamlawhub.nl/over-ons/coworking-ruimte/rechtswinkels/rechtswinkels.html

[27] Zie de website van de Nederlandse Vereniging van Rechtswinkels: https://www.verenigingvanrechtswinkels.nl

Bijna iedereen (95% van de respondenten) geeft aan dat het werk in de rechtswinkel leerzaam is. 84% van de rechtswinkeliers die hebben gereageerd is het (zeer) met de stelling eens dat de spreekuren van de rechtswinkels hun heeft geleerd goed juridisch te communiceren met cliënten. 73% van de respondenten zegt in de spreekuren meer sympathie hebben gekregen voor mensen met problemen, en 78% geeft aan beter te begrijpen waar mensen met juridische problemen aan moeten denken om tot een oplossing te komen.

Anders dan in het onderwijs, waar men rechtenstudenten voornamelijk fictieve casussen voorlegt, moeten in de rechtswinkels echte juridische vragen voor rechtswinkeliers worden beantwoord. Het rechtswinkelwerk levert om die reden andere dynamieken en leerprocessen op. Studenten leren namelijk in echte casussen om in een onvoorspelbare omgeving met echte variabelen en onzekerheden te werken. Ook kunnen studenten in rechtswinkels leren van echte consequenties van hun werk en de impact daarvan beter begrijpen. Rechtswinkelmedewerkers leren om te gaan met onvoorspelbaarheid en tijdsdruk, inherent aan echte situaties. Er zou meer onderzoek kunnen worden gedaan naar hoe medewerkers leren van het werk in de rechtswinkel, waarbij een vergelijking met het huidige juridische onderwijs interessant kan zijn.

89% van de respondenten uit ons onderzoek geeft aan dat het werk in de rechtswinkel voldoening geeft. De medewerkers in de rechtswinkels dienen vaak mensen die veel of complexe problemen ervaren. Uit het onderzoek van de Universiteit van Twente over de Rechtswinkel Steenwijk komt naar voren dat cliënten met een score van 5.98 uit 7 aangeven dat zij zich geholpen voelen. Na afloop van hun bezoek weet men vaak hoe hun problemen zouden moeten worden opgelost, maar men heeft niet weinig vertrouwen in.[28] Juist de doelgroep, voornamelijk bestaande uit mensen die zich in kwetsbare posities bevinden, hebben baat bij hoog vertrouwen in oplossingen. In het rechtswinkelwerk kunnen taalbarrières spelen, emoties komen kijken, en de cliënt is, net als in de advocatuur, vaak afhankelijk van de aangeboden hulp. Op de vraag wat deze uitdagingen met de rechtswinkelmedewerker doet, geven de respondenten aan (van overwegend positief naar negatief):

- “Ik krijg vaak positieve energie van het helpen van mensen.” (78%)
- “Ik krijg veel voldoening uit het werk.” (73%)
- “Ik leer veel op persoonlijk vlak.” (73%)
- “Ik kan wel eens aan cliënten en hun problemen denken, maar kan werk en privé goed scheiden.” (73%)
- “Ik betrap mezelf erop dat ik de e-mails vaak in de vrije tijd bekijk.” (3%)
- “Ik pieker wel een over werk.” (8%)
- “Ik voel machteloosheid.” (35%)

Vooral de positieve energie die respondenten krijgen van het helpen van mensen, en dat men op persoonlijk vlak veel leert springt er in positieve zin uit. 89% van de respondenten zegt plezier uit het werk in de rechtswinkel te halen.

[28] R. Kuilman, *Rechtswinkel Steenwijk: Een onderzoek naar klanttevredenheid en B2B relatiemanagement*, Universiteit Twente (2010), p.35

Vanuit hogescholen, universiteiten en de Nederlandse Vereniging van Rechtswinkels zouden negatieve ervaringen van het rechtswinkelwerk onder de aandacht kunnen worden gebracht. Goede begeleiding vanuit hogescholen en universiteiten en doelgerichte trainingen vanuit de NVR om studenten te empoweren kunnen hierbij helpen.

Conclusie

Uit dit onderzoek komt een boeiende dynamiek over motivatie, het beeld van de sociale advocatuur, de professionele identiteit en de verworven vaardigheden en ervaringen van rechtswinkeliers naar voren. Vaak is werken in de rechtswinkel de eerste echte werkervaring van rechtenstudenten. De meerderheid van de respondenten (62%) geeft aan dat het vergaren van praktijkervaring de voornaamste drijfveer is om bij een rechtswinkel betrokken te zijn, waarbij de meeste rechtswinkeliers zich in het tweede of derde jaar van de studie Rechtsgeleerdheid bevinden. Opmerkelijk is dat een aanzienlijk deel (24%) rechtswinkelier is geworden vanwege de wens om mensen te helpen, wat mogelijk wijst op een openheid voor een toekomstige carrière in de sociale advocatuur. Het onderzoek suggereert dat deze groep studenten wellicht interesse heeft in de sociale advocatuur vanwege hun intrinsieke motivatie om anderen bij te staan.

Wat betreft het beeld van de sociale advocatuur tonen de resultaten aan dat 73% van de rechtswinkeliers een redelijk tot goed begrip heeft van deze beroepsgroep. Bovendien erkent een overweldigende meerderheid (76%) dat de rechtswinkels vergelijkbare doelgroepen helpen als de sociale advocatuur. De waarden en normen van beide beroepsgroepen worden door 59% als vergelijkbaar beschouwd. Deze bevindingen wijzen op een positieve perceptie van de sociale advocatuur binnen de rechtswinkelgemeenschap.

De professionalisering van rechtswinkels blijkt een relevant onderwerp te zijn, aangezien 60% van de respondenten bereid is na te denken over verdere professionalisering. De voorgestelde suggesties omvatten meer praktische training, een ruimer budget, een verbeterd doorverwijssysteem, vrijstelling van belasting, betere begeleiding en samenwerking met de sociale advocatuur. Hierbij ligt de nadruk op de noodzaak van duurzame financiering voor rechtswinkels, gezien hun potentiële maatschappelijke impact.

Het onderzoek benadrukt tevens de vorming van de professionele identiteit van rechtswinkeliers. Het werk in de rechtswinkel biedt inzicht in de verantwoordelijkheden van een juridisch adviseur en draagt bij aan het begrip van de positie van de rechtswinkel binnen het rechtsbijstandstelsel. Bovendien ervaren medewerkers voldoening en positieve effecten op hun persoonlijke ontwikkeling.

In het perspectief van de sociale advocatuur is het opmerkelijk dat 81% van de respondenten aangeeft inzicht te hebben verkregen in de rol van de rechtswinkel binnen het stelsel van de rechtsbijstand. Deze inzichten kunnen van invloed zijn op de overwegingen van rechtswinkeliers om al dan niet de stap te zetten naar de sociale advocatuur.

Al met al suggereert het onderzoek dat er mogelijkheden zijn voor rechtswinkeliers om een loopbaan in de sociale advocatuur te overwegen, met name gezien de overeenkomsten in

doelgroep, normen en waarden, en de intrinsieke motivatie om anderen te helpen. Toch komt het belang van adequate begeleiding, professionalisering en duurzame financiering voor rechtswinkels duidelijk naar voren als essentiële factoren ter bevordering van de professionele ontwikkeling van rechtswinkeliers en hun mogelijke overstap naar de sociale advocatuur. Wanneer we toegang tot recht voor iedereen willen garanderen, dan zal niet verder moeten worden bezuinigd op de rechtswinkels. Dit artikel schept inzicht in hoe studenten van deze onderwijsinstellingen naar hun werk en de sociale advocatuur aankijken, waardoor onderwijsinstellingen wellicht (financiële) middelen voor rechtswinkels efficiënter kunnen inzetten.